Wstęp

DOI: 10.19195/2084-4107.12.1

Historia turystyki górskiej i alpinizmu jest częścią historii powszechnej, ze szczególnym wskazaniem na historię kultury, cywilizacji i postępu technicznego. Jej początek z jednej strony ściśle wiąże się z eksploracją gór mającą charakter naukowo-poznawczy, z drugiej — podszyty jest motywacjami natury ekonomicznej i religijno-duchowej. Dzieje i rozwój turystyki górskiej łączą się także ze zmianami indywidualnych i społecznych postaw wobec przyrody, ale też stylu życia różnych środowisk społecznych. Z kolei ze względu na estetyczną, przyrodniczą i strukturalną specyfikę przestrzeni górskiej można mówić o pewnej swoistości i odrębności owej turystyki. Co ważne, już w punkcie wyjścia ulega ona rozwarstwieniu na wariant zdobywczo-sportowy (ekstremalny) i łagodniejszy — poznawczo-rekreacyjny.

W ostatnich dziesięcioleciach można zaobserwować spory wzrost popularności turystyki górskiej i równolegle sportów górskich we wszystkich odmianach. W ślad za tym bardzo intensywnie rozwija się literatura i szeroko pojęte piśmiennictwo górskie. Istnieje zatem wyraźna potrzeba prowadzenia zintegrowanych badań nad zjawiskami społecznymi, kulturowymi i literackimi związanymi z górami, zarówno w kontekście współczesnym, jak i historycznym, zmierzających do nadania odpowiedniej rangi dyskusji nad historią i współczesnymi fenomenami turystyki górskiej.

Mając na uwadze dzieje turystyki górskiej, warto też wspomnieć konstatację Jerzego Hajdukiewicza, który pisał, że „historię alpinizmu trzeba dzielić innymi datami i na inne epoki niż historię powszechną ludzkości. Wpływa na to brak paralelizmu rozwoju kulturalnego, historycznego i kształtowania się stosunku człowieka do świata gór”¹. Do określenia prawidłowości, na których można oprzeć obraz dziejów turystyki górskiej i alpinizmu, nie wystarczy bowiem proste operowanie kryteriami poszczególnych epok w dziejach kultury — ważną rolę odgrywa w tym wypadku również stopień poznania gór. Historia poznania gór zaś jest nieodłącznie związana z dziejami alpinizmu i turystyki, a patrząc na rzecz z tej perspektywy, można w niej wyróżnić kilka głównych etapów, które nie są zbieżne z kolejnymi fazami w dziejach kultury i literatury, a nawet historii powszechnej. Dlatego przypomnienie pewnych rocznic zdarzeń związanych z dziejami turystyki górskiej i alpinizmu otwiera perspektywę na różne aspekty problematyki, co uznajemy za istotny czynnik inspirujący do podjęcia nowych badań w tym zakresie.

Choć za pierwsze udokumentowane (odnotowane przez Liwiusza) wejście turystyczno-sportowe na górski szczyt uznaje się zdobycie w 217 roku góry Haemus przez Filipa V Macedońskiego, to za wydarzenie najważniejsze dla współczesnej

---

¹ J. Hajdukiewicz, *Dzieje alpinizmu — część pierwsza*, <https://drytooling.com.pl/serwis/info/art/artykuly/1248-dzieje-alpinizmu-cz1-jerzy-hajdukiewicz> (dostęp: 28.12.2018).

historii turystyki górskiej i alpinizmu wypada uznać zdobycie 8 sierpnia 1786 roku Mont Blanc przez Jacques'a Balmata i doktora Michela-Gabriela Paccarda. Trzydzieści dwa lata później, w roku 1818, na najwyższym szczycie Europy jako pierwszy Słowianin stanął polski poeta romantyczny Antoni Malczewski. Należy przy tym podkreślić, że cały wiek XIX upływał w duchu sportowej rywalizacji w zdobywaniu najwyższych szczytów gór wysokich przy jednoczesnym rozwoju i popularyzacji powszechnej turystyki górskiej. Już w 1817 roku w Jeleniej Górze powstało zrzeszenie przewodników i tragarzy lektyk (Gebirgs-Führer und Stuhlträger), w 1857 roku został założony pierwszy Brytyjski Klub Alpejski (The Alpine Club), a szesnaście lat później — w 1873 roku — działalność rozpoczęło Galicyjskie Towarzystwo Tatrzańskie z siedzibą w Nowym Targu.

Historia turystyki górskiej i alpinizmu, wchodząc w zakres szeroko rozumianych badań historycznych, w pewnym stopniu wyróżnia się swoistą pragmatyką badawczą. Obejmuje bowiem rozległy zespół zjawisk kulturowych o silnym nacechowaniu społecznym, których historia, biegnąc niekiedy podobnym torem, co historia powszechna życia społecznego, w niektórych aspektach zdradza wyraźne odrębności, będąc historią specyficznych, różnie motywowanych indywidualnych i zbiorowych zachowań ludzkich. Wielość ich form sprawia, że jawią się one w kontekście różnorodnych motywacji ideologicznych (tak zwana ideologia alpinizmu i taternictwa) i często wsparte są na świadomie dobranych podstawach filozoficznych. Historia turystyki górskiej i alpinizmu dotyczy więc zarówno pojedynczych dokonań zdobywczych, jak i dziejów form organizacyjnych — klubów i stowarzyszeń ludzi gór. Turystyka górska i alpinizm w toku swojego rozwoju ujawnia też istotne zdolności kulturotwórcze, których przejawami są twórczość literacka i artystyczna, a także powstawanie specyficznych subkultur środowiskowych (folklor środowiskowy, języki „zawodowe” alpinistów).

Rozprawy zawarte w niniejszym 12. tomie rocznika „Góry – Literatura – Kultura” koncentrują się zatem na kulturowych, społecznych, politycznych i artystycznych zjawiskach związanych z rozwojem turystyki górskiej i alpinizmu, ze szczególnym wskazaniem na okres między drugą połową XVIII a pierwszą dekadą XXI wieku. Znajdują się w nim prace autorów z różnych polskich i zagranicznych ośrodków badawczych. Artykuły niemieckojęzyczne zostały opublikowane równolegle w oryginalnej wersji językowej i w przekładzie na język polski.

Wrocław, grudzień 2018

Ewa Grzęda